

П. А. Зеленаго, 1885. – Вып. 1. – 145 с.

8. Бабаев А. Б. Система вещных прав : монография / А. Б. Бабаев. – М. : ВолтерсКлувер, 2006. – 408 с.

Фомічова Наталя Василівна,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ТЕСТАМЕНТОЗДАТНОСТЬ ЗА ЧАСІВ РИМУ ТА СУЧАСНИМ ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

При спадкуванні за заповітом підставою виникнення права на спадкування є формально виражена воля спадкодавця. Особа, яка у встановленому законодавством порядку розпорядилася своїм майном на випадок своєї смерті, вважається заповідачем. Застосування термінів «заповідач» та «заповіт» дозволяє відокремити спадкодавця, який склав заповіт, а саме заповідача, від такого, що не складав заповіту. Згідно Цивільного кодексу України 2003 року, право на складання заповіту має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Термін «тестаментоздатність» розкривається у розрізі питання щодо елементів правосуб'єктності та існує лише на теоретичному рівні і в законодавстві не застосовується.

Актуальність обраної теми полягає в тому, хоча і є визначення з якого саме віку особа має право бути заповідачем, але й досі питання пов'язанні с тестаментоздатністю є дискусійними. Тестаментоздатність як необхідний елемент правосуб'єктності фізичної особи було розроблено ще за часів Стародавнього Риму [1, с. 357]. Римський заповіт мав відповідати цілій низці матеріальних умов. Заповідальна правосуб'єктність (*testamentifactio*) могла бути двох видів: *testamentifactio activa* (активна тестаментоздатність), тобто здатність бути заповідачем, та *testamentifactio passiva* (пасивна тестаментоздатність), тобто здатність бути спадкоємцем.

Так, активну тестаментоздатність мали лише римські громадяни і лише особи, наділені правом (*personasui iuris*). Не мали активної тестаментоздатності підвладні, раби, перегрини, особи, що зазнали *capitisdeminutio*, віровідступники і деякі єретики, неповнолітні (*impuberes*), марнотратники, душевнохворі, за винятком, коли в них траплялися моменти прояснення (*lucidaintervalla*), глухонімі від народження, тимчасово хворі, нездатні висловити свою волю. До осіб, які були позбавленні активної тестаментоздатності також римське право відносило хлопчиків молодше 14 років, божевільних, осіб з *capitisdeminutio media*, осіб з фізичними вадами, якщо такі вади перешкождали особі усно чи

письмово виразити свою волю. Також тривалий час були позбавленні testamentifactio activa жінки, лише зі скасуванням опіки над ними дівчата молодше 12 років не мали права складати заповіт.

Приклад обмеження пасивної тестаментоздатності: за правом Юстиніана неодружені (celibes) не могли нічого набувати за заповітом, хоча вони й могли бути законними спадкоємцями, а бездітні (orbi) за заповітом могли набувати тільки половину спадщини.

Для вирішення питання, чи має заповіт законну силу, аналізу підлягали обидві складові, наведені вище. Як зазначав римський юрист Гай, для того, щоб дізнатися, чи має заповіт законну силу, у першу чергу слід з'ясувати, чи мала особа, що його склала, право на складання заповіту. Це право, або правоздатність складати заповіт, стосується не лише заповідача, але й діє також у зв'язку з іншими особами, які згадані у заповіті. Крім того, тестаментоздатність вимагалася від особи для участі в акті складання заповіту у якості свідка або вагаря.

Рецепція римської ідеї щодо наділення тестаментоздатністю певних категорій осіб знайшла своє відображення у сучасних цивільних законодавствах Європи. Загалом спільною вимогою для більшості правових систем є знаходження заповідача на момент вчинення заповіту у здоровому глузді та твердій пам'яті, тобто він повинен розуміти значення своїх дій та керувати ними. Отже, дві основні ознаки активної тестаментоздатності особи – це вік та стан психічного здоров'я.

Але в окремих країнах зустрічаються і виключення, коли спадкова дієздатність може наставати і до досягнення особою повноліття. Так, наприклад, §2229 Німецького цивільного укладення встановлюється правонеповнолітнього на складання заповіту з моменту досягнення ним 16-річного віку [2]. Причому, що логічно випливає з характеристики заповіту як правочину особистого характеру, згоди законного представника на складання такого заповіту не вимагається.

В інших країнах також існують виключення із загального правила, але з певними обмеженнями або як виключення для певних категорій осіб. Так, наприклад, ст. 904 Цивільного кодексу Франції передбачає, що неповнолітні особи у віці від 16 до 18 років також мають право вчиняти заповідальні розпорядження. Проте це право стосується лише половини майна, яким заповідач міг би розпоряджатися при досягненні повноліття. Виключення з цього правила допускаються у разі, якщо неповнолітній заповідач бере участь у воєнних діях. Тоді він має право розпорядитися всім своїм майном, але знов-таки з обмеженням – заповіт має бути складений на користь родичів до шостого ступеня споріднення включно або на користь свого чоловіка або дружини. І

лише за умови повної відсутності у неповнолітнього вказаних родичів він може здійснювати заповідальні розпорядження у повному обсязі.

Отже, виходячи з вище викладеного можна зробити висновок, що термін «тестаментоздатність» не збігається з поняттями «правоздатність» та «дієздатність». Також характерною ознакою тестаментоздатності є те, що нею наділяються лише фізичні особи. Тестаментоздатність може бути як активна, а саме здатність бути заповідачем, так і пасивна – здатність бути спадкоємцем за заповітом та за законом. Змістом активної тестаментоздатності визначається право на складання заповіту, а змістом пасивної тестаментоздатності визначається суб'єктивне право на спадкування.

Література:

1. Римське приватне право: підручник. для студ. вищ. навч. закл. / Є.М. Орач, Б.Й. Тищик. – К.: Ін Юре, 2012. – 392 с.
2. Гражданское уложение Германии: введение к Закону о Гражданском уложении / пер. снем.; науч. ред. А.Л. Маковский и др. – М.: ВолтерсКлувер, 2004. – 816 с.

Чванкін Сергій Анатолійович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,»
голова Київського районного суду м. Одеси

СУДОВЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО У ДАВНЬОРИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Необхідність в інституті представництва у судовому процесі виникла не одразу. На ранніх етапах розвитку людства у допомозі представників не було потреби, тому що правові норми були достатньо простими та доступними розумінню всіх [1, с. 47, 48]. Коли ж ці норми стали більш заплутаними та складними позивач ті відповідач у процесі відчули потребу у більш досвідчених людях, що гідно можуть захистити їх інтереси. Тому, представництво, яке, по своїй природі, є необхідною складовою судочинства, існувало в тому числі і на ранніх етапах його розвитку. Хоча вітчизняного і давньоримського законодавця розділяє більше двох тисяч років, римське приватне право пережило свій час і залишається актуальним і сьогодні.

Сторони в цивільному процесі Давнього Риму довго не могли покладати на третіх осіб захист своїх інтересів. Вони повинні були виступати особисто. Виключенням було виступи представників «за народ», «за свободу», по опіці. Закон Гостілія припустився представництва на суді за осіб, що потрапили в